

Álljon itt végezetül Bibó István *A szabadságszerető ember politikai tízparancsolatának* 10. parancsolata, megszívlelendő és megfogadandó üzeneteként nem csak a könyvtárosoknak, hanem a ma szabadságszerető emberének is:

„10. /A szabadságszerető ember/ bízik a közösség erejében, az emberek többségének tisztességében és abban, hogy ezt elegendő bátorsággal és igyekezettel érvényre is lehet juttatni, ezért a maga példájával, minden rosszhiszeműség elleni együttes és eredményes fellépéssel és minden jóhiszeműség számára a bizalom előlegezésével erősíti maga körül a közösségben s a tisztességes szándék győzelemre vihetségében való hitet.”⁹

JEGYZETEK

- 1 Huszár Tibor: Bibó István (1911–1979). Életút dokumentumokban. Bp. 1956-os Intézet–Osiris–Századvég, 1995. 757 p.
- 2 A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825–2002. Bp. MTA Társadalomkutató Központ, 2003. I. köt. 144–146. p.
- 3 Bibó István törzskönyve. Bp. KSH Könyvtár. Kézirattár
- 4 Illyés Gyula: Búcsú Bibó Istvántól. = Tiszatáj, 1979. 7. sz. 143–144. p.
- 5 Dr. Bibó István személyi anyaga. Bp. KSH Könyvtár. Kézirattár
- 6 Dányi Dezső: Feljegyzés dr. Bibó István könyvtári tudományos munkatárs megszakított szolgálati idejének beszámításáról. Bp. KSH Könyvtár. Kézirattár
- 7 Csahók István: Bibó István – a „könyvtáros”. Bp. KSH, Kézirattár
- 8 Haraszi Katalin: A száz éve született társadalomtudós és politikus. *Ifla-hun@infoserv.inist.fr*
- 9 Bibó István: A szabadságszerető ember politikai tízparancsolata. Bp. MTA Kézirattár, MS 5111/15.16

Nemes Erzsébet

Bibó István, a könyvtáros

Bibó Istvánról már életében tudták és ki is mondták, hogy nem akar ki. Fülel Lajostól Szűcs Jenőig, Németh G. Bélától Engel Pálig, Tamás Gáspár Miklóstól Kenedi Jánosig – hadd ne soroljam a neveket – a legnagyobbak közt említették. Nem a hazai legnagyobbak, hanem a világ legnagyobbjai közt. Dénes Iván Zoltán – Isaiiah Berlin legjobb hazai szakértője – Berlinnel egyenrangúnak állította. De nyugodtan mondhatunk olyan neveket is, mint Oakeshott vagy Leo Strauss, Raymond Aron vagy Golo Mann (megintcsak hadd ne folytassuk a felsorolást) – bizonyos, hogy Bibó egyenrangúként illik közéjük. És akkor még csak a politika-filozófusról szóltunk, nem említettük a politikust, 1956 éppen nem csak szimbolikus hőst és bebörtönzöttjét.

Száz éve született. Méltó megemlékezésekben nem volt hiány, bár ki tudja, miért, életművéhez méltó nagymonográfia még mindig nem született róla. Kitűnő írások, esszék, tanulmányok annál nagyobb számban. Am ezek közül is messze kiragogy Kereszturi József könyve. Elsősorban azért, mert egy, ez ideig sohasem tárgyalt Bibó-témát fedezett fel és dolgozott ki különös gondossággal, hatalmas forrásanyagra támaszkodva, remekül megírva. A kitűnő könyvet – mintegy keretként – két hosszú idézet vezet be, illetve zárja. Muszáj ezeket ide másolnom. Előljáróban Poprády Gézárt szólaltatja meg Kereszturi József.

„Sötét és szabad szellemet fojtogató időkben gyakorta előfordul, hogy kiváló tudósok, művészek, írók, politikusok könyvtárakba kényszerülnek. Könyvtárosként dolgoznak, könyvtárosként kapják fizetésüket, ám megmaradnak – és épp a könyvtárak jóvoltából maradhatnak meg – tudósnak, művésznek, írónak. Aztán, ha világosodnak az idők, e nagy emberek rendre elhagyják a könyvtárakat, főfoglalkozású tudósok, művészek, írók, politikusok lesznek, könyvtáros mivoltuk legtöbbször még a róluk szóló lexikon-cikkekből is kimarad.”

A záró részben pedig Papp István sorai állnak:

„Eredeti, pályájukról letérített, másutt nagyobb teljesítményt, több társadalmi hasznot hozó tevékenységet kifejtteni képes embereket űztek könyvtárakba. A mi javunkra, de kinek a kárára? (...) Nem volt értelmetlen pazarlás? Nem voltunk-e szerencsések? Hogy egy levegőt szívhattunk velük?”

E két idézetből látható, hogy a szerző pontosan tudja, mire vállalkozott, amikor Bibóról mint könyvtárosról írt monográfiát. És ekként cselekedett. Persze felvázolja – a legjobb szakirodalom alapján – hogy kicsoda is volt Bibó. Tudja, megírja, hogy lángelme volt, a legnagyobb magyar politika-filozófus. Hogy hőse volt '56 forradalmának. Hogy készen állt a halálra is (épp hogy megúszta a kivégzést). De ő – ezúttal – a könyvtárosról kívánt szólni.

És tette ezt a legalaposabb felkészülés alapján. Kereszturi József – maga is könyvtáros – pontosan tudja és dokumentálja, mit is jelent szakozónak, katalogizálónak lenni. Tudja és bemutatja, hogyan telnek az egyetemi könyvtári beosztott könyvtáros napjai, órái. Azt is tudja, mit jelent, ha az igazgató–főigazgató az ebédidő perceit kéri számon (több forint büntetésekkel sújtva az „elkövetőket”), azt is, miként lehet megalázni, „kicsinálni” valakit, aki szellemileg–erkölcsileg magasan a főnöke fölött áll. Inkább csak az a baj, hogy a szerző, összevetve Mátrai László (az egyetemi könyvtár főigazgatója) és Bibó (meg persze sok-sok sorstársa) visszaemlékezéseit egy kissé (de igazán csak egy kissé) egyeztetni próbál. Ha talán több élőszóbeli információra támaszkodott volna, keserűbb képet rajzolt volna a Mátrai alatt dolgozó Bibóról. És nem idézte volna olyan kedvesen Mátrai emlékezéseit, aki – miközben napról napra, évről évre megalázta a hatalma alatt álló Bibót – utólag arról mesél, hogy filozófiai szemináriumain Bibó milyen aktívan vett részt. Az emlékiratok megjelenése idején már illet megbecsüléssel szólni Bibóról, Mátrai László pontosan tudta, hogy – annak idején – miért és hogyan bánt beosztottjával, és azt is, hogy visszaemlékezéseit írva miként kell szólnia róla.

Bibó István mintegy másfél évtizedig volt könyvtáros. Nem akart, nem vágyott könyvtáros lenni, kényszerült annak lenni. 1951 és 1957 között volt az ELTE Egyetemi Könyvtárának munkatársa, miután kiebrudalták szegedi egyetemi tanárságából, majd börtönévei után, 1963 és 1971 között volt a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának dolgozója. Kereszturi nagyjából egyformán kezeli ezt a két könyvtárosi időszakot. Sajnos. Mert az első időszak – az egyetemi könyvtáré – csak a könyvtárosi rutinmunkát, hadd ne mondjuk, a könyvtárosi aljamunkát jelentette számára; akkor és annyiban is, ha eltekintünk Mátrai gonoszkodásaitól. Egészen más a helyzet, mássá lett a KSH-ban végzett könyvtároskodás idején. Elsősorban nem a megváltozott hazai helyzet, a kádári „konszolidáció” okán. Hiszen Bibó nyugdíjazásáig a büntetett előéletű kategóriába tartozott, és ennek számos – nem éppen kellemes – „mellékhatása” volt. Mind a fizetések, mind a hivatali ranglétra, mind a bánásmód tekintetében. Ám a KSH könyvtárában Bibó a „beszerzést” intézte, vagyis az állományalakításért, az állománygyarapításért volt felelős. E sorok írója igen jól tudja, hogy ennek az egyik legfontosabb könyvtári tevékenységnek is jóval fölötte állt a monográfia hőse, hisz’ egyetemi tanárként, nemzetközi konferenciák előadójaként, nagyszerű esszék és monográfiák szerzőjeként kellett volna szerepelnie, működni, ám – ha már – könyvtáros, akkor az egyik legszebb, legvonzóbb feladatot kapta. Ráadásul olyan, amely fölötte illet szakmájához is, képzettségéhez is, tájékozottságához is, egyéni érdeklődéséhez is. Mondottam volt, hogy Bibó nem önszántából, nem valamiféle családi örökségképp ment könyvtárosnak, hanem kényszerből, a kenyérkeresés okán. Ám ha már az volt, a lehető legnagyobb mértékben, azaz maximális lelkiismeretességgel látta el feladatait. Az aljamunkát is, az állománygyarapítást is. Ez utóbbiban, és ez sajnos megint nem derül ki Kereszturi könyvéből, valami világraszólót produkált. A monográfia szerzője, aki igen szorgalmasan és lelkiismeretesen nézett utána annak, hogy milyen volt az egyetemi könyvtárak külső és belső helyzete az ötvenes években (Bibó ottani működése idején), továbbá annak, hogy milyenek voltak a hétköznapok és az ünnepnapok a KSH könyvtárában (remek sztorikkal is fűszerezi előadását, például Bibóról az ünnepnapok táncosáról), nem ment utána annak, milyen volt igazándiból Bibó, az állománygyarapító. Pedig...

Pedig Bibó a legnagyobb magyar állománygyarapítók közé tartozott. Nekem módom volt annak idején – persze felületesen – áttekinteni, mi mindent szerzett be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár számára a két világháború közt ott működő (szintén nem könyvtárosnak „született”) Hamvas Béla. Egyik ámulatból a másikba esem. Utólag könnyű okosnak lenni, ám Hamvas Béla menet közben tudta, mik a legfontosabb külföldi szakmunkák, mik képviselnek „örök” értéket, mit kell mindenáron beszerezni. Ehhez persze hatalmas műveltség, óriási nyelvtudás, az aktualitásoknak mintegy előre megsejtése szükséges. Nos, érdemes lenne Bibó beszerzéseit is átvizsgálni. Hogy az eredmény a Hamvaséhoz hasonló lenne, nincs semmi kétségem. De említhetném Vekerdi Lászlót is, az MTA könyvtárának állománygyarapítóját. Ő egyébként – tőle tudom – ebben a vonatkozásban Bibót tekintette példaképének.

Kissé furcsa talán a kép, amit eddig felrajzoltam. Úgy tűnik, tűnhet, hogy a legjobb állománygyarapító könyvtárosok igazándiból nem is könyvtárosok, hanem koruk legjobb szellemei, akiket – Papp István szavaival szólva – értelmetlen pazarlás volt könyvtárakba száműzni. Ám én azt hiszem, hogy – bár a pazarlás ténye két-

ségtelen – valamiféle, sőt igen nagy társadalmi haszna, kivált könyvtáros-társadalmi haszna volt ennek a szituációnak. Mércét, igazi mércét adtak és adnak e „nem igazi könyvtárosok” nekünk. A Hamvas Bélák, a Vekerdi Lászlók és a Bibó Istvánok. Nekünk nem kell (nem is tudnánk) világraszóló esszéket, nagymonográfiákat alkotni, ám hatalmas műveltségre, idegennyelvtudásra, az aktualitások, a trendek megérzésére, a könyv- és folyóiratpiac (beleértve az e-bookok piacát is) naprakész ismeretére törekedhetünk, törekednünk kell. Ez is Kereszturi József könyvének egyik nagy tanulsága.

A Bibó István, a könyvtáros című opusz kiemelkedő mű, több szempontból is. Először, és mint említettem hatalmas (levéltári fondokra is kiterjedő) forrásanyagra épül, de nem mellőzi a személyes – sokszor árulkodóan sokat mondó – visszaemlékezéseket sem. Ráadásul a szerző igen alaposan ismeri a magyar könyvtári életet is. Tudja – a szó schellingi értelmében – „tájolni” a dolgokat, eseményeket. Először nyúlt egy nagy témához, és mindjárt remeket alkotott. Ehhez képest persze apró szeplők is akadnak munkájában. Először ugyan megdöbbenett, hogy szinte minden szereplőjéről (főként persze könyvtárosokról) külön lábjegyzet tudósít: ki volt, mettől meddig élt pl. Sebestyén Géza, Vértesy Miklós, Vályi Gábor, Poprády Géza, Papp István. Úgy gondoltam, ki az, aki e neveket (életműveket) nem ismeri. Aztán hamarosan rájöttem, hogy Kereszturinak van igaza. A magamféle vénember persze tudja, kik a lábjegyzetben olvasható személyek, de nem mindenki vénember (még). Szükség volt, szükség van az ilyenféle tájékoztatásokra. Nos, a szeplők leginkább e lábjegyzetekben találhatóak. Igen sok köztük a téves vagy elírt évszám, a hivatali rangmegjelölés stb. Kár, de nem tetemes. És egyáltalán nem érinti a legfőbb érdemét a könyvnek. Jelesül azt, hogy felhívta a figyelmet arra, érdemes, sőt szükséges és fölülte tanulságos nagy könyvtárosok (könyvtárosnak is nagyok) életművét szakszerűen feldolgozni. A továbbiakban is érdemes lesz még Bibó Istvánal mint könyvtárossal (szerintem elsősorban mint állománygyarapító könyvtárossal) foglalkozni. De e foglalkozás legfőbb és igen sokáig érvényes kiindulópontja csak Kereszturi József könyve lehet. Amint mintát ad, adhat azoknak is, akik más nagy könyvtárosok munkálkodását kívánnák feldolgozni.

(Kereszturi József: *Bibó István, a könyvtáros*. Pécs, Pannónia könyvek, 2011. 157 p.)

Vajda Kornél